

טלטול בשבת אל הטנק ומתוכו²⁴

כאשר הטנק נמצא בשטח, הרי הוא נמצא בכרמלית שמדרבנן אסור לטלטל ממנה לרה"י. השאלה שבה נדון היא האם כל הטנק, בפנים וכחוץ, נחשב לרה"י או שישנם חלקים ממנו שהם כרמלית או מקום פטור. וכמו כן, אם נאמר שהטנק הוא רה"י האם השטח שעל גבי הטנק, על גבי הצריח, הסיפון ומכסי הזחל (פלטות המתכת הנצאות לאורך הטנק בין הזחלים לתאי הזיווד – כולל הכנפיים) הם רה"י גם להקל, ומותר לטלטל מרה"י גמורה אליהם, או שמא אינם רה"י אלא רק לחומרא, ואסור לטלטל מכרמלית אליהם וכן מרה"י אליהם.

ראשית נדון בחלקי הטנק הפנימיים. הצריח הוא ודאי רה"י מאחר שהוא מקום שמידותיו גדולות מגובה י' טפחים ורוחב ד' שהן מידות רה"י, ולכן כל המקומות שבצריח נידונים כחורי רה"י אף שבהם עצמם אין בהם גובה י' ורוחב ד'.

תא הנהג. (כאן אעיר שהמידות שערכנו היו בטנק מסוג M-48 אבל נאמר לנו שגם בטנק מסוג צנטוריון הנתונים דומים ואין ביניהם הבדלים משמעותיים פרט למכסה הזחל שבצידי הטנק ומכסה תמסורת שבסיפון האחורי הבולט מעט החוצה הקיימים בטנק צנטוריון ונדון בהם להלן). מידותיו הפנימיות של התא קמנות כד"כ מגובה י' טפחים, אבל מצאנו שמאחר שפתח המילוט שקוע ברצפת הטנק בערך בכ 10 ס"מ, יש מפתח המילוט עד מכסה התא בדיוק י' טפחים, ושטח הפתח הוא ד' טפחים על ד' טפחים (הכל גם לפי שיעור הטפח הגדול), ולכן כל תא הנהג נידון כבית שאין בו י' וקיריו משלימו לי' שתוכו בכרמלית, ואם חקק בו ד' כל ד' והשלימו לי' מותר לטלטל בכלו (שכולו רה"י). "מאי טעמא – הוי חורי רה"י וחורי רה"י כרה"י דמור" (שבת דף ד' ע"ב, שו"ע או"ח סימן שמ"ה סעיף ט"ז). ומבואר שמצרפים גובה י' מבין המחיצות שבצידי הבית והחקק שבאמצעיתו ואם כן יש למקום החקק מחיצות גבוהות י' אף שהחקק רחוק מכתלי הבית, והבית כולו נחשב כחורי רה"י, וכן הדין בתא הנהג שאף מבפנים נידון כולו כרה"י.

השטח שע"ג הטנק מבחוץ היה צריך לידון מעיקר הדין אף הוא כרה"י, מאחר שלמרות שהטנק מורכב מחלקים ואין לו מחיצות ישרות של י' טפחים, מכל מקום הרי ודאי שהוא פתל שגובהו עשרה טפחים ורחבו ארבעה שהוא רה"י. תחילת ה"תל" הוא כגלגלי המרכוב אשר ביניהם לבין גוף הטנק אין רווח ג' טפחים, והמשכו בגוף הטנק ובסיפון.

אף שבקדמת הטנק ומאחוריו אין מתחת הטנק מחיצות ויתכן שיש שם בקיעת גדיים אין הדבר מעלה או מוריד. שהרי לטנק עצמו יש מחיצות י' כפי שביארנו, ומטעם גוד אסיק עולות המחיצות כלפי מעלה, ואף שיש בקיעת גדיים מתחת הרשות אין זה מבטל שם רה"י ממנה (עיין שפת אמת שבת דף ק"א על תוד"ה הני ביציתא). בקיעת גדיים נאמרה רק לגבי גוד אחית כשאין מחיצה י' (כדפירש"י בשבת דף ק"א ע"א) ורוצים לעשות מחיצה י'

²⁴ נדפס ב'עלון שבות', התש"ס.

קובץ שפתי כהן

על ידי שנראה את המחיצה כיוורת לקרקע, שם אמרינן דאינה מחיצה אם גדיים בוקעים בה.

אלא שבעיה מתעוררת מכך שלצידי הסיפון מורכב מכסה הזחל באופן שכאשר עומדים על גבי הטנק נראה המכסה כמעט כהמשך של הסיפון, והמחיצה שכאמור עשויה מסיפון הטנק אינה ניכרת לעומד מלמעלה. ובמסכת עירובין (דף פ"ט ע"א) איתא גבי בתים שנגותיהם מחוברים ולכן אין מחיצותיהם ניכרות לעומדים על הגג, שאינם רואים את מחיצות הבתים כשמסתכלים תחת רגליהם, שרב אמר שאין מטלטלים בו אלא בד' אמות (ככרמלית). ופי' התוס' (ד"ה במחיצות) שה"ה אם הגג בולט חוץ למחיצות חשיב מחיצות שאינן ניכרות, וכן בטנק שמכסה הזחל בולט חוץ לסיפון.

ואף שהסיפון בולט מעט ממכסה הזחל ויוצר מדרגה קמנה כתב הריטב"א בעירובין שם:

"פירש"י ז"ל זכו' ומחיצות שאינן ניכרות כשהגגין מחוברים שאין אויר ביניהן, נראה מדבריו ז"ל אפילו המחיצות המחוברות למטה עודפות ונכרות למעלה כיון שאין שם גובה מחיצת י' לא אמרינן גוד אסיק שהרי אינו מכיר שעומד על מחיצת עשרה. אבל י"א שכל כה"ג מחיצה ניכרת היא ואמרינן בה גוד אסיק ואפילו לרב".

הרי שלשיטת רש"י לדעת הריטב"א צריך עודף של המחיצה על הגג שיהיה י' טפחים. המאירי כאן דורש שיהיו המחיצות בולטות ג' טפחים למעלה מהגג וגם לשיטה זו לא די בבליטה כל שהוא. בייחוד שבטנק אין המחיצה בעצמה בולטת ממכסה הזחל אלא עובי הסיפון ולכן נראה שזו מחיצה שאינה ניכרת.

והנה לדעת הר"י (שם) בתוס' חלק הגג שבין המחיצות נחשב רה"י אלא שהבליטה שמחוץ למחיצות היא כרמלית כשלא אומרים שפי תקרה של הגג הבולט יורד וסותם, וגם גוד אחית משפת הגג לא אמרינן כיון שמתחת לגג יש מקום לבקיעת גדיים. לפיכך מאחר שהבליטה היא כרמלית ולחלק הגג שבין המחיצות שהוא רה"י אין מחיצות בינו לבין הכרמלית, שהיות והמחיצות אינן ניכרות לעומד על הגג לא אמרינן גוד אסיק למעלה א"כ הוי דינו כדין חצר שנפרצה במלואה למקום האסור לה שאסור לטלטל בה.

גם כאן, במכסה הזחל הבולט מהסיפון אי אפשר לומר פי תקרה יורד וסותם משתי סיבות. (א) למכסה הזחל אין מחיצות משלשה צדדים ופי תקרה אמרינן רק משני צדדים סמוכים (עי' טוש"ע או"ח סימן שס"א). ואף שמלפנים ומאחור יש שרשרת זחל המגיעה כמעט עד למכסה ויתכן שנחשבת למחיצה, מכל מקום מכסה הזחל בולט מחוץ לשרשרת ושוב אין כאן מחיצה ניכרת. (ב) מלפנים ומאחור מכסה הזחל משופע, ובשפוע אין אומרים פי תקרה יורד וסותם, שכן דעת רש"י בעירובין (דף כ"ה ע"ב) וכן נפסק להלכה במוש"ע שם. א"כ, לפי הר"י, אם לא נוכל לומר כאן גוד אחית משפת מכסה הזחל למטה, ונדון בזה להלן, השטח שעל גבי הסיפון הנו ככרמלית לחומרא ורה"י מעיקר הדין.

קובץ שפתי כהן

לפיכך אמור לטלטל מתא הנהג והצריח לסיפון, שאסור לטלטל מרה"י לחצר שנפרצה במלואה לכרמלית, ולא מהקרקע לסיפון (שכן הסיפון הוא רה"י מעיקר הדין). אבל יהיה מותר לטלטל מקרקע למכסה הזחל, שכן מותר לטלטל בכרמלית פחות מד' אמות. כל זה אמור רק ביחס לסיפון עצמו, אבל הצריח גבוה מהסיפון י' טפחים ויש לו מחיצות ניכרות ולכן על גבו הוא בודאי רה"י. מלבד זה כל הזוים של גבי הצריח והסל ניתנים לשימוש מעל גבי הצריח ומתוכו ולכן הם נחשבים לחורי רה"י.

אלא שקשה לשיטת הר"י אם אומרים שהגג נפרץ במלואו לבליטה, שכיון שאין מחיצות ניכרות לא אמרינן גוד אסיק, מדוע חשוב הגג כרה"י כלל ועיקר הרי אינו מוקף במחיצות? וכתב מהרש"א שאמנם משפת הגג ולמטה היתה צריכה להיחשב מחיצה מטעם גוד אחית, אלא שמאחר שיש בקיעת גדיים בין הקרקע לשפת הגג אינה חשובה מחיצה, אבל מהמקום שאין בקיעת גדיים לא נתבטל דין מחיצה ולכן רק חלק הגג שמעל הבית נחשב מוקף כמחיצה שהרי קירות מונעים בקיעת גדיים תחתיו.

והקשה זקני הגאון ר"מ פיינשטיין שליט"א בספר אגרות משה (או"ח ח"א סימן קל"ט), כיצד ייתכן שאומרים גוד אחית באמצע הקירוי, הרי נתבאר בסוכה (דף ד' ע"ב) שאף גוד אסיק אין אומרים באמצע הגג אלא רק בשפתו? ותירץ, שכוונת המהרש"א ששפת הגג נחשבת מחיצה מדין גוד אחית אף שגדיים בוקעים בה, אלא שאין מחיצה מועילה למקום שהגדיים בוקעים בה, ומועילה למקום שאין הגדיים בוקעים, והיינו לשטח הגג שמעל למחיצות הבית.

וכתב, שדוחק לומר סברא כזו ללא ראיה, ותירץ הוא את שיטת התוס' שלעולם רה"י עולה עד לרקיע אף בלא גוד אסיק ולכן על גבי הגג שמעל מחיצות הבית הויא רה"י אלא שנפרצה לכרמלית שהיא הגג הבולט מהמחיצות.

והנה במסכת שבת (דף ק"א ע"א) איתא: "עמוד ברה"ר גבוה עשרה ורחב ד' ואין בעיקרו ב' ויש בקצרו שלו ג' הוי רה"י". ופירש רש"י שאין בו בקיעת גדיים שאין דרך גדיים להתחכך ולעבור תחת שיפועו שאינו אלא מעט. והקשה תוס' שאם הוא דק הרבה כמו מרסקל הרי יש בקיעת גדיים כדאיתא שם בגמ' קודם, ותירצו שאירי שיש בעובי העמוד לכל הפחות ג' טפחים ואז אין תחת העמוד די עובי לגדיים לבקוע. והסתפק באגרות משה שם אם התוס' איירי שעובי הג' טפחים הוא באמצע ואז יש רק חצי טפח מכל צד, ורק בחצי טפח רוחב אומרים שאין בקיעת גדיים או גם כשאותו עובי הוא מהצד שאם כן גם בטפח אחד אין בקיעת גדיים. ועוד כתב שלרש"י נראה שבטפח וחצי רוחב אין בקיעת גדיים.

והנה בעירובין (דף ל"ג ע"ב) איתא שאף רבי יוסי ברבי יהודה שסובר שאמרינן גוד אחית אף כשגדיים בוקעים מלמטה אומר זאת רק כאשר המחיצות שאותן אנו מורידין מקיפים את השטח סביב סביב "הדרא מחיצתא", אבל אם למשל נתן כלכלה באילן, שמחיצות הכלכלה אינן מקיפות את עובי האילן גם לשיטתו לא אומרים גוד אחית. והביא זאת התוס' עירובין (דף פ"ט) שלכן גם בגג הבולט ממחיצות הבית לא אמרינן גוד אחית אף לרבי יוסי ברבי יהודה כיון שלא הדרן מחיצתא. והקשה באגרות משה שם על המהרש"א שכתב בדעת הר"י שאומרים גוד אחית משפת הגג למטה רק שאינו מועיל

קובץ שפתי כהן

במקום שיש בקיעת גדיים, אבל במקום שאין בקיעה, כלומר במקום המוקף במחיצות הבית תועיל המחיצה. וקשה: כיצד תועיל המחיצה מדין גוד אחית משפת הגג, הרי סוף סוף לא הדרא מחיצתא; ואף לרבי יוסי ברבי יהודה לא אמרינן גוד אחית כאמור? ותירץ שצ"ל שרק כשבוקעים גדיים שחידש רבי יוסי ברבי יהודה שבכל זאת אומרים גוד אחית אז מפריע אם לא הדרא מחיצתא ולא אומרים גוד אחית. אבל כשאין בקיעת גדיים לא בעינן הדרא מחיצתא. ותמה עליו מה הקשר בין בקיעת גדיים להדרא מחיצתא כי נראה שהדרא מחיצתא הוא דין מדיני גוד אחית ובמקום שאומרים גוד אחית גם כשאין בקיעת גדיים צריך בכ"ז שתהיה הדרא מחיצתא.

ונראה מדברי התוס' ערוכין (דף פ"ו ע"ב ד"ה גזוזטרא) ממש כדברי מהרש"א שהקשה התוס' לגבי גזוזטרא:

"תימה כיון דאין לה מחיצות אמאי רה"י והא טרסקל לא הוא רה"י אפילו לרבי יוסי ברבי יהודה אלא משום דהדרא מחיצתא, וי"ל דבקיעת גדיים לא היא בקיעה ואמרינן גוד אחית".

הרי בפירוש שכאשר אין בקיעה אמרינן גוד אחית אף שלא הדרא מחיצתא.

ובנידון דידן, מנא, מצד הזחל נראה דאין בקיעת גדיים, כיון שאין אפילו חצי טפח בגובה ג' טפחים רווח פנוי בצד הזחל, כיון שאין ג' טפחים רווח על חצי טפח עומק מתחתית מבור גלגלי המרכוב עד לתחתית גלגלי המרכוב, ומכל מקום ודאי שאין טפח וחצי רווח כלל בגלגלי המרכוב שהוא הרווח הקובע לרש"י כמש"כ לעיל, ונראה מדברי המג"א (ריש סימן שנ"ה) שפסק כרש"י בזה (עיין במהצה"ש שם), ויהיה א"כ צד המנא כעמוד שיש ברחבו ארבעה ובקצרו שלו שלשה שאין כאן בקיעת גדיים. ולפי המהרש"א אף שלא הדרא מחיצתא מ"מ כיון שאין כאן בקיעת גדיים אמרינן גוד אחית, ולכן יש מחיצה משפת מכסה הזחל למטה ונמצא שאף שמחיצות הסיפון אינן ניכרות מ"מ כל השטח שע"ג המנא הוא רה"י.

ואף לשיטת הגאון זקני שליט"א שחלק על מהרש"א וכתב שכאשר לא הדרא מחיצתא לא אמרינן גוד אחית אף שאין בקיעת גדיים, נראה מ"מ שעל גבי המנא כולו הוא רה"י; כיון שתא הנהג והצריח שהם רה"י פתוחים אליו, והרי הם רה"י, ונמצא שכל השטח שע"ג המנא הוא חורי רה"י כמבואר בשו"ע (סימן שמ"ה סעיף ט"ז). ואף שבשפת אמת למס' שבת (דף ז' ע"ב) כתב שאם החקק שבתוך הבית עמוק י' לא ייחשב הבית לחורי רה"י כיון שאין הבור צריך את מחיצות הבית להיות רה"י, כאן המצב שונה, כיון שתא הנהג והצריח הם רה"י מכוח הסיפון ולכן ודאי שיש צירוף בין הסיפון לבין תא הנהג והצריח. וביחוד לפי שיטת הרשב"א שכתב בפירוש שאף אם הבור עמוק י' מ"מ כיון שכל הבית מוקף מחיצות הוי כולו כחורי רה"י, הרי ודאי שכל הסיפון הוי חורי רה"י. אלא שלפי זה יש לפקפק בדין מכסה הזחל שאולי הוא עצמו כרמלית, ואז לשיטת הר"י בתוס' עדיין יחשב הסיפון כנפרץ למקום האסור לו.

מסקנת התוס' שם כשיטת הירושלמי שאין כרמלית למעלה מ' וחשיב חלק הגג הבולט מקום פטור, וכתבו שאין מחלוקת בין הבבלי והירושלמי בזה. לעומת זאת כתב הרא"ש

קוּבֵץ שִׁפְתֵי כֹהֵן

שהבבלי חולק על הירושלמי. לפי הבבלי הוי כל הגג (ולא רק מה שבולט מהמחיצות) כרמלית ולפי הירושלמי הוי מקום פטור. לעניין פסק הלכה נחלקו האחרונים בזה. לפי דברינו לפי המהרש"א אין בכך נפקא מינא שאין כלל דין מחיצות שאין ניכרות כאן שאין בקיעת גדיים. רק לשיטת זקני הגאון שליט"א שיהיה תלוי במחלוקת אם מכסה הזחל כרמלית או מקום פטור. ונראה לומר שבצירוף כל השיטות הנ"ל לפחות להיתר מלטול מתוך המנק לשטח שעל גבו חשוב השטח שעל גבו כרה"י ומותר למלט. לפי שיטת המהרש"א אסור למלט מן הקרקע – לא אל הסיפון ולא אל הזחל.

במנק צנטוריון שיש בליטה כל שהיא של מכסה המנוע מעל התמסורת נראה מדברי הריטב"א בעירובין (שם) שבליטה כל שהיא עושה את המחיצה לאינה ניכרת ואף שבאותו משהו אין מקום לבקיעת גדיים סוף סוף הרי מתחת המנק יש רווח גמור ומקום לבקיעת גדיים. אלא שמ"מ ישאר על גבי המנק דין רה"י כיוון שיש למנק שלש מחיצות גמורות, לפי המהרש"א, שאף לר"י שדן מקרה זה, כנפרץ במילואו מצד אחד, מ"מ, אותו כל שהוא הבולט ודאי שיהיה מקום פטור ונפרץ במילואו למקום פטור אינו נאסר.

עוד אפשר לומר שמצד התמסורת נדון בדין פי תקרה יורד וסותם ואז לא היישינן עוד לבקיעת גדיים מתחת המנק נשאר רק אותו כל שהוא הבולט, וברוח כל שהוא הרי אין בקיעת גדיים ואמרינן גוד אחית. ועדיין סברא זו צריכה בירור.

זיזים הבולטים מהמנק החוצה, אם הם בתוך י' טפחים מהקרקע ורחוקים מהסיפון יותר מ' טפחים לפי הכרעת הרמ"א (סוף סימן שמ"ה) כשהם נמצאים בכרמלית דינם ככרמלית ואסור למלט מהם לרה"י. לגבי זיזים שמעל ל' טפחים הנה הם בתוך י' טפחים לסיפון שהוא רה"י כמו שנתבאר ולכן נראה שדינם כרה"י. ע"י במג"א (בסוף סימן שנ"ג) והג' הגר"א ולא נתבאר היטב האם יש תנאי בזיזים אלה שאפשר יהיה להתשמש בהם מרה"י בפועל.

בדין קנה התותח. בתוס' עירובין (דף כ"ו ע"ב) איתא שגוזזטרא הבולטת שיש לה פתח מרה"י הויא רה"י, ולא נתבאר אם צריך שתהיה אפשרות להתשמש בה מרה"י בלי להכנס בה. שאלתי את זקני הגאון ר"מ פיינשטיין שליט"א ואמר שדעתו שחורי רה"י שמחוץ למחיצות רה"י עצמה צריכים שיהיו ראויים לשימוש מרה"י, ולפי זה חלק קנה התותח הבולט מחוץ לסיפון שאי אפשר להשתמש בו מהסיפון הוא מקום פטור ולא חורי רה"י, ומותר למלט מכרמלית עליו וממנו לרה"י (לסיפון). דין דומה יהיה גם לידיית של מכסה התמסורות במנק M-48.

מסקנא:

- א. תוך המנק ודאי שהוא רה"י גמורה.
- ב. על גבי המנק לשיטת מהרש"א כולו רה"י גמורה ולשיטת אגרות משה יש לפקפק בדין מכסה הזחל.
- ג. חלק קנה התותח הבולט מהסיפון שאי אפשר להשתמש בו מהסיפון וידיית מכסה התמסורת במנק M-48 הוא מקום פטור לפי הוראת הגר"מ פיינשטיין שליט"א.